

LJUDEVIT JONKE O DJELU MIRKA DIVKOVIĆA

Dubravka Smajić

tav je suvremenih hrvatskih jezikoslovaca da radovi Ljudevita Jonkea o hrvatskom jeziku 19. st. čine nezaobilaznu literaturu pri svakom proučavanju tadašnje hrvatske jezikoslovne misli. Smatraju se i Jonkeovim vrhunskim jezikoslovnim ostvarajima.

To se potvrđuje i u netom objavljenim kroatističkim radovima – kao u Branke Tafre, koja ističe:

„Radovi o 19. st. po mnogočemu zasigurno zauzimaju sam vrh znanstvenoga Jonkeova prinosa hrvatskomu jezikoslovlju i neupitno je da im je osigurana znanstvena trajnost.“ (2007.: 105.)

Jednako tako, primjerice, tvrdi i prije desetak godina Nives Opačić kada o Jonkeovu Književnom jeziku u teoriji i praksi (1964.) govori kao o tadašnjem „bestseleru“ (1998.: 73.), a upravo su u toj knjizi potanje opisana i osvjetljena ključna pitanja hrvatskoga književnoga jezika i jezikoslovnih previranja u najburnijim dijelovima 19. st.

Hrvatski književni jezik 19. st. kao središnji znanstveni interes Lj. Jonkea

Ne čudi što je Jonkeov znanstveni interes bio usredotočen upravo na 19. st., jer ako se neko razdoblje u hrvatskoj jezičnoj povijesti može označiti jednim od prijelomnih, i to ne samo na jezičnom planu već i u društvenom, političkom, a nadasve u kulturnom životu hrvatskoga naroda, onda se to s pravom može reći za 19. st. U prvi plan javne djelatnosti tada izbijaju upravo jezična pitanja.

Već i sama brojka od četrdeset i devet objelodanjenih naslova hrvatskih gramatika od početka do konca 19. st.¹ dokazuje iznimno bogatu povijest tadašnjega hrvatskoga jezikoslovlja. Ne samo prema velikom bogatstvu gramatika već i prema rječnicima koji su tiskani, a također i njihovu broju, može se govoriti o dotada najplodnijem jezikoslovnom razdoblju. Pored toga, napisano je u posljednjih sedamdeset godina 19. st. i niz jezikoslovnih rasprava i polemika, pa se daje zaključiti kako je to bilo burno hrvatsko jezikoslovno razdoblje, što je zapravo bilo ogledalo postojanja različitih pogleda na književni jezik:

„... Mnogi su problemi književnoga jezika u Hrvata stavljani na dnevni red u 19. stoljeću, mnogi su od njih raspravljani u dugim i značajnim diskusijama koje su dovele do korisnih zaključaka. Bili su to problemi jezika, pravopisa, metrike, stila, i svi su oni duboko i uzbudljivo potresali hrvatski književni jezik 19. st.“ (Jonke, 1964.: 187.)

¹ Izdanja hrvatskih gramatika u 19. st. vidi: B. Tafra (1993.), S. Ham (2006.)

Lj. Jonke jednim je od naših prvih proučavatelja jezikoslovnih gibanja toga vremena. Prije njega jezičnih se pitanja u doba ilirizma doticao Antun Barac (1940. i 1954.).

„Briga hrvatskih književnika za jezik očitovala se i time, što su u razmaku od nekoliko godina na hrvatskom zemljištu napisane četiri gramatike hrvatskog (ilirskog) jezika: Babukićeva (u Danici 1836.), Kristijanovićeva (na njemačkom jeziku, u zasebnoj knjizi, Zagreb, 1837., samo s obzirom na kajkavsko narječje), Brlićeva (na njemačkom jeziku, Budim, 1833.; Zagreb, 1842. i 1850.) i Ilije Rukavine Ljubačkoga (Trst, 1843.). One su imale u prvom redu praktičnu svrhu. Ali su se Ilirci bavili i jezikom kao sredstvom umjetničkog izraza. A to je za njihovu jezičnu politiku isto tako važno.“ (Barac, 1954.: 105.–106.)

Jonke u svojim radovima ističe kako su se rasprave i polemike o jeziku hrvatske književnosti, pa i borbe za nj vodile i protezale tijekom čitavoga 19. st. zapravo u okviru suprotnosti dviju koncepcija: jedne koja rješava pitanje zajedničkoga književnoga jezika svih južnih Slavena, i druge koja rješava to pitanje samo za Hrvate i Srbe, odnosno i za one koji se služe njihovim jezicima:

„Ilirski tip hrvatskoga književnoga jezika bio je od ‘gajevaca’ zamišljen kao zajednički jezik svih južnih Slavena, a Daničićev i Maretićev tip hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika bio je po uzoru na jezik Vuka St. Karadžića namijenjen ne samo Hrvatima i Srbima nego i onim južnim Slavenima koji se takvim jezikom kao svojim služe, a to su i Crnogorci i bosanskohercegovački Muslimani.“ (Jonke, 1978.–79.: 6.)

Posljedak takvih nejednakih strujanja u oblikovanju književnoga jezika bila je pojava četiriju različitih filoloških škola ili pravaca: riječke, zadarske i zagrebačke na jednoj strani i hrvatskih vukovaca na drugoj. Naime, uz prve tri škole vezane uz navedenu prvu koncepciju, u Hrvatskoj se sredinom 19. st. javljaju jezikoslovci koji će postati pobornici još i četvrte – karadžićevsko-daničićevske škole – škole hrvatskih vukovaca, i nositelji su te druge koncepcije:

„Borci za takav književni jezik prozvani su u polemikama i praksi ‘vukovcima’ po imenu začetnika Vuka Karadžića, a borba između gajevaca i vukovaca trajala je pola stoljeća, može se reći točno: od 1850. do 1901.“ (Jonke, 1978.–1979.: 6.)

Kako je u središtu pozornosti bila ne samo filološki već i politički važna borba za oblikovanje hrvatskoga književnoga jezika, zaključuje Lj. Jonke, osnovni je sukob svoj najoštrij zamah dobio između dviju najjačih suprotstavljenih struja – zagrebačke filološke škole,² koja se od sredine 19. st. svojim snažnim djelovanjem uspjeva nametnuti na jezikoslovnoj sceni, i vukovske struje koja je na prijelazu stoljeća,

² Kao što se vidi iz prethodnih navoda, Lj. Jonke prvake zagrebačke filološke škole kraće naziva ‘gajevcima’ jer normom slijede ilirske temelje, pa primjerice kaže: „Veber je (...) osnovno gledanje na jezik i pravopis baštinio iz ilirskih vremena, dotjerivao ga je s vremenom i usavršavao u skladu s organskim razvojem hrvatske književnosti.“ (Jonke, 1956.: 79.)

politički osnažena, potisnula normativne stečevine zagrebačke škole i pokušala nametnuti novi lik hrvatskomu književnom jeziku.

Jonke je s jedne strane svjestan važnosti proučavanja bogate hrvatske jezikoslovne baštine, no i previranja u tom razdoblju, dok s druge strane svjedoči nastavljanju neopravdanog marginaliziranja, pa i odbacivanja bilo kakvih vrijednosti i zasluga upravo ilirskih i poilirskih zagrebačkih slovničara. Istodobno živo osjećajući bilo književnojezičnih potreba svoga vremena, kako bi se iz onoga *jučer* dalo objasniti *danas* ili pretpostaviti *sutra*, Lj. Jonke objavljuje ranih pedesetih godina prvu raspravu o književnom jeziku 19. stoljeća,³ kojim će se potom baviti sve do kraja radnoga vijeka.

Valja podsjetiti da je u 20. stoljeću ponajvećma vladala znanstvena nezainteresiranost i šutnja o vrijednim i neizbrisivim zasadama koje je u oblikovanju hrvatskoga književnoga jezika, napose *kao kulturne nadgradnje hrvatskoga naroda*,⁴ trajno ostavila zagrebačka filološka škola, stoga Lj. Jonke svoju istraživačku preokupaciju usmjerava na proučavanje jezikoslovnih kretanja posljednjih sedamdeset godina pretprošloga stoljeća, povijesnojezičnim pitanjima koja su slabo ili gotovo nikako osvijetljena:

“A onda se pedesetih godina pojavio profesor Ljudevit Jonke sa svojim raspravama o zagrebačkoj filološkoj školi, o djelima postiliraca, poglavito gramatičara Adolfa Vebera Tkalčevića i leksikografa Bogoslava Šuleka koji su isticali koncepciju jezičnoga kontinuiteta izgrađivanoga na književnoj stilizaciji triju hrvatskih narječja. Tada se pokazalo da nije to sve baš tako kako je o povijesti hrvatskoga jezičnoga standarda mislio Tomo Maretić.“ (Moguš, 2001.: 20.)

O Tomi Maretiću Lj. Jonke pisao je kao „o glavnom poborniku Daničićeva i Karadžićeva pravca u jezičnoj politici“ potkrijepivši to činjenicom da T. Maretić

„nije pisao samo znanstvena djela u tom duhu (vukovskom – D. S.), nego se i polemički i praktički borio za što čistiji novoštokavski tip književnog jezika“ (Jonke, 1978.–1979.: 7.)

Lj. Jonke navodi kako T. Maretić još i prije objavljivanja svoje Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika 1899., u uputama u rubrici Filologičko iverje u Vijencu, a kasnije slično i u svojem Jezičnom savjetniku iz 1924., ističe da on „razlikuje izgovor naše inteligencije od izgovora narodnoga, i to štokavskoga“ pri čemu se valja „ugledati na štokavski narod, a ne na našu inteligenciju, a u prvom redu na Vuka i Daničića“ (Jonke, 1978.–1979.: 8.). Glavna je oštrica tih Maretićevih prigovora bila uperena protiv kajkavizama u jeziku zagrebačke filološke škole, odnosno Veberovih sljedbenika, objašnjava Lj. Jonke.

³ Lj. Jonke, Šulekova briga o hrvatskoj naučnoj terminologiji, Zbornik Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, II., Zagreb, 1954.

⁴ Navedenu sintagmu rabi Milan Moguš (2001.) kada govori o kulturološkom gledištu na jezik nasuprot genetskomu.

Maretićevo neograničeno poštivanje Karadžićeva rada, Lj. Jonke okarakterizirao je *pravim idolopoklonstvom*, te ga na taj način potpuno suprotstavio razložnom stavu A. Vebera, koji

„neće da oponaša Karadžića, premda skida kapu pred njim zbog njegovih zasluga, i ne smatra da Karadžić može biti jedini i vječit uzor.“ (Jonke, 1964.: 186.)

Jonkeovu tvrdnju potkrjepljuje Veberovo pitanje u raspravi O vremenih u hrvatskom jeziku (1867.):

„Nu piše li Vuk najizvrsnije za sve vjekove, je li bio tako filologički izobražen, da se njegov jezik može uzeti za alfu i omegu sve izvrsnosti našega jezika?“ (Veber, 1887.: 294.)

Jednako će to potkrijepiti poznati navod iz Veberove polemike Na razstanak g. M. Divkoviću (1879.):

„Naš književni jezik nije prihvatio načela, da je samo ono hrvatski dobro, što je u Vuku, mi smo u nj gdješto primili i kajkavskih i čakavskih elemenatah, osobito riečih, premda nam je jezgra štokavska.“ (Veber, 1887.: 75.)

Usprkos tomu što je kasnija hrvatska jezična povijest pokazala da Maretić nije bio u pravu u svom ekstremnom stavu o imperativu narodnoga govora kao uzoru za normizacijske postupke i rješenja u književnom jeziku, zagrebačku su školu na prijelazu iz 19. u 20. st., kao što je rečeno, porazili politički poduprti hrvatski vukovci.

Nastupio je zaokret u hrvatskom književnom jeziku koji se može pratiti u dvadesetpetogodišnjem razdoblju. Odnosi se to na posljednje desetljeće 19. st., nastavlja se u vremenu do Prvoga svjetskoga rata, ali najvažnija su se zbivanja odvijala za smjene stoljeća.

Upravo je to vrijeme jezikoslovnoga djelovanja M. Divkovića (1843.–1924.), zagrebačkoga gramatičara, leksikografa i prevoditelja. M. Divković gotovo cijeli je svoj profesorski radni vijek proveo u zagrebačkoj Klasičnoj gimnaziji, a 26 godina bio joj je i ravnatelj. Položaj je to s kojega je mogao imati određeni utjecaj na jezikoslovna zbivanja svoga vremena, a Divkovićevu će ulogu i utjecaj među prvima spominjati Lj. Jonke u svojim radovima.

Cjelovito gledano, o djelu M. Divkovića u našoj suvremenoj literaturi pisalo se zapravo rijetko, najčešće u okviru kakva povijesnoga pregleda hrvatskoga jezikoslovlja.⁵ U ostalim jezikoslovnim radovima spominjan je obično usputno, tek da bi se izrazio suodnos s njegovim jezikoslovnim suvremenicima koji su ostavili dublji,

⁵ U kontekstu povijesnoga pregleda o Divkovićevu mjestu u hrvatskom jezikoslovlju na prijelazu stoljeća može se općenito doznati od Z. Vincea (1988.); potom od B. Tafre (1995.); opširniji osvrt na Divkovićev slovnikaški rad daje S. Ham (2006.). M. Divkoviću posvećena je i monografija D. Smajić, Gramatike Mirka Divkovića (2006.), doktorski rad u rukopisu.

istaknutiji trag u hrvatskoj jezikoslovnoj povijesti od onoga Divkovićeve. Bili su to njegov prethodnik A. Veber i sljednik T. Maretić, između čijih su gramatičkih uradaka Divkovićeve srednjoškolske gramatike svojevrsan prijelaz.

Ljudevit Jonke o ulozi Mirka Divkovića u književnojezičnim previranjima na prijelazu stoljeća

O M. Divkoviću Lj. Jonke govori na temelju prvoga izdanja njegove Hrvatske gramatike I. dio. Oblici, objelodanjene godine 1879., nakon koje je, dvije godine poslije, uslijedio i drugi dio pod naslovom Hrvatske gramatike II. dio. Sintaksa.⁶ Uvelike se služi i Divkovićevim polemičkim člancima Odgovor na sud g. Vebera⁷ i Kratak odgovor g. Paviću,⁸ nastalima nakon negativnih ocjena Divkovićevih Oblika u stručnoj javnosti.

Na osnovi navedenoga, Lj. Jonke jasno ocrtava Divkovićevu ulogu kada su u pitanju: Osnovni problemi hrvatskoga književnog jezika, Sporovi pri odabiranju govora za zajednički književni jezik Hrvata u 19. stoljeću, Borbe oko književnog oblika imeničkoga genitiva množine u 19. stoljeću,⁹ Zasluge i slabosti hrvatskih vukovaca¹⁰ te kada opisuje Veberove zasluge za naš književni jezik.¹¹

Uočavajući znakovitost pojave Divkovićeve Hrvatske gramatike I. dio. Oblici, upravo na samom kraju sedmoga desetljeća 19. st., Lj. Jonke bio je jedan od prvih autora koji je u svojim radovima naznačio prijelazni karakter Oblika kada je u pitanju onodobna hrvatska jezična norma, a u školstvu presudnu važnost te gramatike u prijelomnom jezikoslovnom trenutku krajem 19. st., Lj. Jonke oslikava prilike kada se pojavljuje Divkovićeve gramatika te povode njezinu nastanku.

Naime, tri godine prije pojave spomenute gramatike, A. Veber tiska treće izdanje svoje Slovnice hrvatske. M. Divkovića na izradu je gramatike potaknulo upravo to ponovno objelodanjivanje Veberove slovnice u kojoj je bila tek ponešto ublažena poznata Veberova čvrsto zacrtana zagrebačka normativna smjernica („napustio je pisanje *ě*, slogotvorno *r*“).¹² Lj. Jonke objašnjava da je Veber

⁶ Od 1898. godine M. Divković oba dijela tiska zajedno – objedinjena, i to pod nazivom Oblici i sintaksa hrvatskoga jezika.

⁷ Narodne novine, br. 226.–235.

⁸ Narodne novine, br. 262.

⁹ Naslovi su to triju važnih poglavlja o književnom jeziku u 19. stoljeću u nezaobilaznoj Jonkeovoj knjizi Književni jezik u teoriji i praksi (1964.).

¹⁰ Istoimeni Jonkeov članak iz 1978.–1979. godine.

¹¹ Istoimena Jonkeova studija iz 1956. godine.

¹² Z. Vince, 2002.: 628.

„ublažio i modifikaciju gen. plurala, po kojoj je dobar i gen. pl. *jelena* i *jelenah*, ali je *Slovnica* ipak u biti ostala ista (...). Sve je to potaklo Mirka Divkovića, zagrebačkoga profesora, da se potkraj sedamdesetih godina dade na pisanje školske gramatike hrvatskoga jezika, pa tako 1879. izadoše njegovi *Oblici*, a 1881. *Sintaksa* hrvatskoga jezika.“ (Jonke, 1956.: 67). „M. Divković je bio Jagićev istomišljenik“, a Jagić je već ranije žestoko kritizirao Veberovu *Skladnju*, stoga je M. Divković svoje obadvije knjige izradio po Miklošičevu i Daničićevu uzoru, Veber ih je dakako podvrgao oštroj kritici. To je izazvalo polemiku.“ (Jonke, 1956.: 67).¹³

M. Divković u toj će polemici otvoreno ustvrditi da Veberova slovnica nije dobar priručnik jer da je nakon triju godina Divkovićevo poučavanja prema toj slovnici

„sva skoro muka oko hrvatskoga jezika bila uzaludna, da sam sebe i svoje učenike hranio neistinami, da su naše gramatike nalik matematičkoj zadaći nevaljala učenika, koji sam radi svoj zadatak, a rezultat prepíše od dobroga, tj. rezultat je istinit, a put kojim se do nj dolazi, da nije istinit.“ (Divković, 1879.: 565.–566.)

Mišljenja je kako je najveća muka krivim putem do cilja doći, a dodaje i da je na ispitu zrelosti opazio vrlo manjkavo učeničko znanje o oblicima, pače i u mladih učitelja, pa pitajući se za razlog svemu tomu, pronalazi uzrok upravo u školskoj gramatici. O svemu tome doznaje se iz polemike koju Lj. Jonke, govoreći u radu O Veberovim zaslugama za naš književni jezik (1956.), svrstava u tri Veberove najvažnije:

„Među brojnim polemikama o jeziku i pravopisu, u kojima je Veber učestvovao od 1858. do 1884., ističu se po važnosti tri polemike: prva s Kurelcem, druga s Jagićem i treća s M. Divkovićem.“ (Jonke, 1956.: 60.)

Lj. Jonke ističe da će, za razliku od prvih dviju, u trećoj polemici, dakle u toj s M. Divkovićem, Veber stvarno izgubiti bitku. S obzirom na činjenicu da je tada uputio M. Divkoviću niz posve utemeljenih prigovora ocjenjujući njegove *Oblike* lošom i neprikladnom školskom gramatikom, u čemu se zapravo i stručna javnost odmah (A. Pavić) ili pak kasnije (T. Maretić) složila, dade se zaključiti da je takva, stručno neprihvatljiva gramatika jedino uz političku potporu mogla istisnuti iz nastave Veberovu *Slovnicu* hrvatsku. A. Vebera će zapravo pobijediti drukčija, suprotna jezična koncepcija kojoj je upravo bio prokrčen put. Lj. Jonke navodi što je bilo prvotnom posljedicom takva Divkovićevo nezadovoljstva Veberovom školskom slovnicom:

„U polemici s Veberom g. 1879. Mirko Divković sam spominje da je prije četiri godine, dakle 1875. godine, predložio u konačnoj sjednici kr. zemaljskoj vladi da se Veberova

¹³ M. Divković sam u proslavu kaže: „Sintaksa ova izradjena je po Miklošičevoj *vergleichende Syntax der slavischen Sprachen*, Wien 1868.–1674. i Daničićevoj *Sintaksi*, Beograd 1858. Razdioba padeža udešena je prema latinskoj slovnici najviše za to, jer se u III. razredu uči nauka o padežih u latinskom i hrvatskom jeziku. Nauk o padežih s priedlozi izradio je kolega A. Musić najviše po Daničiću.“ (Divković, 1881.: I.). Tiskarskom je pogrješkom u proslavu gramatike navedena godina 1674. umjesto 1874., i *vergleichende* umjesto *Vergleichende*.

slovnica zamjeni (!) Daničićevom, latinicom štampanom. (Divković, 1879. a). Divkoviću je pomagao i T. Maretić, koji je uskoro razvio i veliku prevodilačku i jezičnu aktivnost u duhu Karadžićevih ideja.“ (Jonke, 1964.: 211.)

Međutim, na taj se prijedlog vlada oglušila, a M. Divković prionuo je sam pisanju spomenutih dvaju dijelova Hrvatske gramatike.

Lj. Jonke rasvjetljuje cjelokupan kontekst zbivanja vezanih uz Divkovićevu pojavu na tadašnjoj hrvatskoj jezikoslovnoj pozornici i utvrđuje Divkovićevo mjesto u našoj književnojezičnoj povijesti.

Naime, Divkovićevi Oblici nisu samo od Veberova kritičarskoga pera doživjeli razložnu oštrinu. Bilo je još Divkovićevih suvremenika koji su podosta kudili njegov gramatičarski rad ocjenjujući kako su mu rane gramatike dobre tek u onim dijelovima koji su prepisani iz Daničićeve ili Miklošičeve gramatike, a sam autor smatran je nepouzdanim gramatičarom.¹⁴ To su mišljenje zastupali A. Pavić i I. Milčetić. Uz spomenutu Veberovu oštru kritiku, u literaturi se obično ističe sud A. Pavića, sveučilišnoga profesora kojega je vlada zadužila za prosudbu Divkovićeve gramatike. Prema njegovoj ocjeni Divkovićeva školska gramatika uopće nije za škole jer vrvi brojnim *pogrješnostima* te

„u toj knjižici gotovo ni jedno pravilo nije istinito, ili da bar nije potpuno, ili da bar nije jasno izrečeno.“ (Jonke, 1964.: 233.)

Motreći u spomenutim zbivanjima tadašnje Veberovo mjesto, Lj. Jonke donosi ovakav prikaz:

„Kako je M. Divković obadvije knjige izradio po Miklošičevu i Daničićevu uzoru, Veber ih je dakako podvrgao oštroj kritici. To je izazvalo polemiku, u kojoj je u prvi mah pretegao Adolfo Veber, jer mu je u pomoć priskočio Armin Pavić, no M. Divković se kasnije u svojoj obrani pozvao i na Daničićevo i Valjavčevo i Živanovićevo svjedočanstvo, da su mu knjige dobre, pa je to konačno prevagnulo, te su Divkovićeve knjige odobrene za školu i postepeno su sasvim potisnule Veberove gramatike. Bilo je to već vrijeme, kad su Karadžićeva i Daničićeva načela o jeziku i pravopisu pobijedila u Srbiji, a i u Hrvatskoj stekla vrlo mnogo pristaša, tako da su Veber i Šulek bili sve osamljeniji u stručnim krugovima.“ (Jonke, 1956.: 67.–68.)

Lj. Jonke proniče u samu bit spora i zaključuje kako se u temelju Divkovićevih i Veberovih međusobnih kritika zapravo

„radilo o gramatikama dvaju jezičnih i pravopisnih tipova istoga jezika, pa pripadnika jednoga tipa nije mogao zadovoljavati drugi tip: činio mu se lažan, neistinit, pa ga je a limine odbijao.“ (Jonke, 1956.: 68.)

¹⁴ Z. Vince sažeo je zamjerke iznesene na račun Divkovićeve gramatike ovako: „Prigovaralo se Divkoviću da je tek prepisivao Miklošiča, ali da ga nije uvijek dobro razumio, pa se čak nije oslobodio ni složenog Miklošičeva izražavanja, nepodobna za učenike.“ (Vince, 1986.: 412.)

U konačnici na pozitivan stav o Divkovićevim Hrvatskim gramatikama i njihovu odobrenju za školu uvelike je utjecala i pozitivna ocjena T. Maretića, no autor te ocjene javno je isticao „da mu je Divkovićeva sintaksa već i zato mila, što će iztisnuti Veberovu“ (Veber, 1887.: 456.). Dakle, T. Maretić zapravo nije hvalio Divkovićev rad zbog znanstvenih pobuda, o čemu sažeto svjedoči Veberova poruga o polemičkom Poručku Maretiću:

„Po njem je (Maretiću, napomena D. S.) Divković gotovo sva tumačenja izveo po Miklošiću ili po Daničiću, dakle skoro ništa sam po sebi; u njegovoj sintaksi ima i toga, što nebi trebalo pisati, a ima i toga što bi nužno trebalo metnuti; on nije svega tako točno kazao, da bi ga učenik mogao razumjeti; navadja nesgodnih citatah; napokon mu pisanje nije prosto od svake pogrješke (...) Ublažuje doduše prijatelj svoj sud opazkom, da su to većinom sitne stvari, dakle su manjinom svakako krupne.“ (Veber, 1887.: 457.)

Nameće se zaključak kako se pozitivnom kritikom Divkovićeve gramatike T. Maretić zapravo obračunavao sa svojim pravim, načelnim protivnikom – Veberom, jer A. Veber odbija biti „historičkim gramatikom, komu je predmet sve, što je postojalo i postoji u jeziku“, već odlučuje biti „didaktičkim gramatikom, koji uči samo ono, što je u jeziku najobćenitije i najpravičnije“ (Veber, 1887.: 454.–455.) i zato ne može (i ne želi) slijepo slijediti Daničićev i Miklošičev jezikoslovni nauk. Stoga je po Maretićevu mišljenju M. Divkoviću valjalo dati prednost pred A. Veberom jer

„ako nesliediš, urgira očevidno pisac (Maretić, napomena D. S.), Daničićeva i Miklošičeva načina, nisi u skladu s pravom naukom“,

ironično Veber parafrazira Maretića.

I tako je Divkovićeva školska gramatika dobila prolaznu ocjenu, jedva, ali ju je dobila. Pomalo je potiskivala Veberovu, što Lj. Jonke ocjenjuje ovako:

„poslije te polemike Veberove se gramatike više nisu štampale, a M. Divković postaje glavni pisac gramatičkih priručnika za srednje škole u Hrvatskoj (...) Odjel za bogoslovlje i nastavu priklonio se vukovcima, pa je usvojio Divkovićeve poglede o jeziku.“ (Jonke, 1964.: 233.–234.)

Međutim, Divkovićevu će gramatiku ubrzo oštro napasti upravo onaj koji joj je dao pozitivnu ocjenu – sam T. Maretić. Naime, Maretićeva je nakana bila da se probije njegova školska gramatika, koja je objelodanjena iste 1899. godine kada izlazi novo, osmo izdanje Divkovićevih *Oblika i sintakse hrvatskoga jezika*. Uskoro T. Maretić i M. Divković postaju pravi „takmaci u objavljivanju hrvatskih školskih gramatika“ (Vince, 1986. a: 411.).

„Tako je dakle kraj posljednjeg desetljeća 19. st. u znaku oštrog polemika između dvaju autora školskih gramatika: Mirka Divkovića, gimnazijskog profesora, koji je svojim gramatikama dominirao više od dvaju desetljeća, i Tome Maretića, sveučilišnog profesora.“ (Vince, 1986. a: 411.)

Novija istraživanja pokazuju kako se Divkovićeve gramatike kao školski udžbenik nisu upotrebljavale tek više od dvadeset godina, kako je smatrao Z. Vince, nego čak pedesetak godina.¹⁵

M. Divkovića uobičajilo se svrstavati u red hrvatskih vukovaca, što potvrđuju i Jonkeove riječi

„Vukovci Mirko Divković, Tomo Maretić i Ivan Broz, predstavnici novije lingvističke generacije, traže preko štampe potpuni vukovski jezik i pravopis (...)“ (Jonke, 1971.: 190.).

Međutim, valjalo bi se poslužiti i točnijim određenjem, a to je da je on prije svega gramatičar prijeloma norme jer je stvarao na prijelazu stoljeća kada se u hrvatskom jeziku i događao prijelom norme. No M. Divković nije samo vremenski vezan uz tu prijelomnicu već se promjena norme ponajbolje zrcali, na pravopisnoj, fonološkoj, morfološkoj i nazivoslovnoj razini, upravo u izmjenama njegovih Oblika i sintakse iz izdanja u izdanje:

„prva su mu gramatička djela pisana jezikom zagrebačke škole i normiraju jezik koji propisuje zagrebačka škola (uz neke dvostrukosti u kojima se prepoznaje vukovski utjecaj), a kada je hrvatska norma promijenjena, i M. Divković mijenja svoje gramatike usklađujući ih s promjenom – od zagrebačkih gramatika postaju vukovske“ (Ham, 2006.: 137.).¹⁶

Valja se složiti sa zaključkom S. Ham da se uz Divkovićevo

„ime danas povezuje samo činjenica da je bio vukovac, a činjenica da je započeo svoj jezikoslovni rad kao pristaša zagrebačke škole obično se ne zna ili se prešućuje.“ (Ham, 2006.: 142.)

Unatoč takvoj uvriježenosti, Lj. Jonke citirajući kraći ulomak iz Oblika nije propustio zapaziti da

„M. Divković, kao što vidimo i iz ovoga teksta, ne piše još posve po Karadžićevim načelima.“ (Jonke, 1964.: 233.).

Gledajući Divkovićevo gramatičarsko djelo u cjelini može se zaključiti kako je on isprva nekim jezičnim rješenjima tek nagovijestio vukovsku normu, a kao profesor zagrebačke gimnazije i autor školske gramatike poslije 1892. godine zapravo i

¹⁵ S. Ham navodi da je Jozo Dujmušić „posljednji gramatičar koji navodi M. Divkovića i osvrće se na nj u Repetitoriju hrvatske slovnice iz 1933.“ To znači da je i tada M. Divković još uvijek bio aktualan školski gramatičar, odnosno da su njegove gramatike bile aktualne čak pola stoljeća, zaključuje S. Ham (2006.: 144.).

¹⁶ Načelni pregled jezičnih obilježja po kojima se rane Divkovićeve gramatike usklađuju s normom zagrebačke filološke škole donosi S. Ham (2006.), a posve iscrpan takav pregled donosi D. Smajić (2006.).

morao pisati propisanim, brozovskim pravopisom jer je bio obvezujući za školsku upotrebu.

O Divkovićem zagrebačkim početcima, Lj. Jonke valjano prosuđuje bez obzira na nametnuta ideološka ograničenja u kojima je stvarao.

Literatura

- Barac, Antun, 1940., Ilirci prema pitanju hrvatskoga književnog jezika, *Suvremenik*, 6.–7., 136.–139.
- Barac, Antun, 1954., Hrvatska književnost od preporoda do stvaranja Jugoslavije, knj. I., *Književnost ilirizma*, Zagreb, 97.–108.
- Divković, Mirko, 1879. a, Hrvatske gramatike I. dio. Oblici, Dionička tiskara, Zagreb
- Divković, Mirko, 1879. b, Odgovor na sud g. Vebera, *Narodne novine*, br. 226.–235., (Polemike u hrvatskoj književnosti), Zagreb
- Divković, Mirko, 1879. c, Kratak odgovor g. Paviću, *Narodne novine*, br. 262., Zagreb
- Divković, Mirko, 1881., Hrvatske gramatike II. dio. Sintaksa za školu, Sveučilišna knjižara Franje Župana, Zagreb
- Ham, Sanda, 2006., *Povijest hrvatskih gramatika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb
- Jonke, Ljudevit, 1954., Šulekova briga o hrvatskoj naučnoj terminologiji, *Zbornik Filozofskoga fakulteta u Zagrebu II.*, Zagreb
- Jonke, Ljudevit, 1956., Veberove zasluge za naš književni jezik, *Rad JAZU*, 309., Zagreb, 33.–80.
- Jonke, Ljudevit, 1957., Tri profesora zagrebačke gimnazije na braniku hrvatskoga književnog jezika, *Zbornik zagrebačke klasične gimnazije 1607.–1957.*, Zagreb, 433.–447.
- Jonke, Ljudevit, 1964., *Književni jezik u teoriji i praksi*, Znanje, Zagreb
- Jonke, Ljudevit, 1971., *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb
- Jonke, Ljudevit, 1978.–1979., Zasluge i slabosti hrvatskih vukovaca, *Jezik*, god. 26., Zagreb, 5.–12.
- Moguš, Milan, 2001., Hrvatska jezična okomica, *Zbornik radova Drugoga hrvatskoga slavističkoga kongresa*, uredile Dubravka Sesar, Ivana Vidović Bolt, Hrvatsko filološko društvo, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb, 19.–27.
- Opačić, Nives, 1998., Ljudevit Jonke i jezični savjeti, *Svjetlo*, 1., 71.–75.
- Smajić, Dubravka, 2006., *Gramatike Mirka Divkovića*, doktorski rad u rukopisu, Filozofski fakultet, Osijek
- Tafra, Branka, 1993., O hrvatskim vukovcima iz drugoga kuta, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 19., Zagreb, 363.–388.
- Tafra, Branka, 1995., *Jezikoslovna razdvojba*, Matica hrvatska, Zagreb
- Tafra, Branka, 2007., Ljudevit Jonke o hrvatskom jeziku u 19. stoljeću, *Jezik*, god. 54., Zagreb, 105.–109.
- Veber, Adolfo, 1887., *Djela Adolfa Vebera*, III, Zagreb
- Vince, Zlatko, 1986., Mirko Divković i Tomo Maretić – takmaci u objavljivanju hrvatskih školskih gramatika, *Filologija*, 14., Zagreb, 411.–417.

Vince, Zlatko, 1988., Pregled hrvatskih gramatika u drugoj polovici 19. stoljeća, Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku, XXXI./2., Novi Sad, 77.–95.

Vince, Zlatko, 2002., Putovima hrvatskoga književnog jezika, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb

Sažetak

Dubravka Smajić, Učiteljski fakultet, Osijek

UDK 811.163.42-26(091), znanstveni članak,

primljen 28. rujna 2007., prihvaćen za tisak 30. listopada 2007.

Ljudevit Jonke about the Work of Mirko Diković

Central scientific interest of Ljudevit Jonke is dedicated to the standard language of the 19th century, the standardization of which was also influenced by the school grammars of Mirko Divković – a grammarian from the period in which the standard was at its breaking point. The author of this paper focuses her interest on Jonke's review and his assessment of Divković's role in the literary and linguistic turmoil at the turn from the 19th into the 20th century.

NEKOLIKO BILJEŽAKA O MUČNIM TRENUTCIMA LJUDEVITA JONKEA

eko sam vrijeme pisao dnevnik i 12. 3. 1974. zapisao ovo:

Na današnjoj sjednici za gramatiku čitali smo pismo Lj.(udevita) J.(onkea) gdje otkazuje dalju suradnju na gramatici! Tri puta ponavlja da nije više sposoban sjedjeti na dugim sjednicama.

Umoran je od svega.

Razumljivo je da mu je teško.

Teško je ići u mirovinu jer je to pretposljednja stuba, posljednja je smrt.

Teško je ići šutke kad ti ne kažu ni hvala za ono u čemu si ostavio svoj vijek. Dekan je na jednom sastančiću pokušao popraviti ono što je Vijeće propustilo, ali to je bilo samo krpanje i toliko tužnije.

Teško je ići u mirovinu s nogom u stražnjicu, a još teže kad ti ju daje onaj s kojim si uvijek težio živjeti u miru.

Tomu je potreban kratak komentar.

Profesor je Jonke postao predsjednikom Matice hrvatske na molbu Miroslava Krležu i Josipa Vrhovca. Molili su ga da se prihvati predsjednikovanja da to ne